

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే అయోధ్యాకాండే

॥ చతుఃషష్ఠితమః సర్గః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః

॥ చతుఃషష్ఠితమః సర్గః ॥

రాజ్ఞా స్వకృతేన మునికుమారవధేన తదీయపిత్రోర్విలాపస్య తత్ప్రదత్తశాపస్య
చ ప్రసంగం శ్రావయిత్వా కౌసల్యాయాః పార్శ్వే రోదం రోదం నిశీధే
స్వప్రాణానాం పరిత్యాగః

వధమప్రతిరూపం తు మహార్షేస్తస్య రాఘవః |
విలపన్నేవ ధర్మాత్మా కౌసల్యమిదమబ్రవీత్ || 2.64.1 ||

తదజ్ఞానాన్మహత్పాపం కృత్వా సంకులీతేంద్రియః |
ఏకస్త్యచింతయం బుద్ధ్యా కథం ను సుకృతం భవేత్ || 2.64.2 ||

తతస్తం ఘటమాదాయ పూర్ణం పరమవారిణా |
ఆశ్రమం తమహం ప్రాప్య యథాఖ్యాతపథం గతః || 2.64.3 ||

తత్రాహం దుర్బలావంధౌ వృద్ధావపరిణాయకౌ |
అపశ్యం తస్య పితరౌ లూనపక్షావివ ద్విజౌ || 2.64.4 ||

తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌ కథాభిరపరిశ్రమౌ |
తామాశాం మత్యతే హీనావుపాసీనావనాథవత్ || 2.64.5 ||

శోకోపహతచిత్తశ్చ భయసంత్రస్తచేతనః |
తచ్ఛాశ్రమపదం గత్వా భూయః శోకమహం గతః || 2.64.6 ||

పదశబ్దం తు మే శ్రుత్వా మునిర్వాక్యమభాషత |
కిం చిరాయసి మే పుత్ర పానీయం క్షిప్రమానయ || 2.64.7 ||

యన్నిమిత్తమిదం తాత సలిలే క్రీడితం త్వయా |
ఉత్కంఠితా తే మాతేయం ప్రవిశ క్షిప్రమాశ్రమం || 2.64.8 ||

యద్ వ్యలీకం కృతం పుత్ర మాత్రా తే యది వా మయా |
న తన్ననసి కర్తవ్యం త్వయా తాత తపస్వినా || 2.64.9 ||

త్వం గతిస్త్వగతీనాం చ చక్షుస్త్వం హీనచక్షుషాం |
సమాసక్తాస్త్వయి ప్రాణాః కథం త్వం నాభిభాషసే || 2.64.10 ||

మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమానయా |
హీనవ్యంజనయా ప్రేక్ష్య భీతచిత్త ఇవాబ్రువం || 2.64.11 ||

మనసః కర్మ చేష్టాభిరభిసంస్తభ్య వాగ్బలం |
ఆచచక్షే త్వహం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయం || 2.64.12 ||

క్షత్రియోఽహం దశరథో నాహం పుత్రో మహాత్మనః |
సజ్జనావమతం దుఃఖమిదం ప్రాప్తం స్వకర్మజం || 2.64.13 ||

భగవంశ్చాపహస్తోఽహం సరయూతీరమాగతః |
జిఘాంసుః శ్వాపదం కించిన్నిపానే వాగతం గజం || 2.64.14 ||

తతః శ్రుతో మయా శబ్దో జలే కుంభస్య పూర్యతః |
ద్విపోఽయమితి మత్స్వాహం బాణేనాభిహతో మయా || 2.64.15 ||

గత్వా తస్యాస్తతస్తీరమపశ్యమిషుణా హృది |
వినిర్భిన్నం గతప్రాణం శయానం భువి తాపసం || 2.64.16 ||

తతస్తస్యైవ వచనాదుపేత్య పరితప్యతః |
స మయా సహసా బాణ ఉద్భృతో మర్మతస్తదా || 2.64.17 ||

స చోద్భృతేన బాణేన సహసా స్వర్గమాస్థితః |
భగవంతావుభౌ శోచన్నంధావिति విలప్య చ || 2.64.18 ||

అజ్ఞానాద్ భవతః పుత్రః సహసాభిహతో మయా |
శేషమేవం గతే యత్ స్యాత్ తత్ ప్రసీదతు మే మునిః || 2.64.19 ||

స తచ్చుత్వా వచః క్రూరం మయా తదఘశంసినా |
నాశకత్ తీవ్రమాయాసం స కర్తుం భగవాన్పుషిః || 2.64.20 ||

స బాష్పపూర్ణవదనో నిఃశ్వుసన్ శోకమూర్చ్ఛితః |
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం || 2.64.21 ||

యద్యేతదశుభం కర్మ న స్మ మే కథయేః స్వయం |
ఫలేన్మూర్ధా స్మ తే రాజన్ సద్యః శతసహస్రధా || 2.64.22 ||

క్షత్రియేణ వధో రాజన్ వానప్రస్థే విశేషతః |
జ్ఞానపూర్వం కృతః స్థానాచ్ఛ్యావయేదపి వజ్రిణం || 2.64.23 ||

సప్తధా తు భవేన్మూర్ధా మునౌ తపసి తిష్ఠతి |
జ్ఞానాద్ విస్ఫుజతః శస్త్రం తాదృశే బ్రహ్మవాదిని || 2.64.24 ||

అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మాదిదం తే తేన జీవసే |
అపి హ్యకుశలం న స్యాద్ రాఘవాణాం కుతో భవాన్ || 2.64.25 ||

నయ నౌ నృప తం దేశమితి మాం చాభ్యభాషత |
అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం పశ్చిమదర్శనం || 2.64.26 ||

రుధిరేణావసిక్తాంగం ప్రకీర్ణాజినవాససం |
శయానం భువి నిఃసంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతం || 2.64.27 ||

అథాహమేకస్తం దేశం నీత్వా తౌ భృశదుఃఖితౌ |
అస్పర్శయమహం పుత్రం తం మునిం సహ భార్యయా || 2.64.28 ||

తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్యా తమాసాద్య తపస్వినౌ |
నిపేతతుః శరీరేఽస్య పితా చైనమువాచ హా || 2.64.29 ||

నాభివాదయసే మాద్య న చ మామభిభాషసే |
కిం చ శేషే తు భూమౌ త్వం వత్స కిం కుపితో హ్యసి || 2.64.30 ||

నన్వహాం తేఽప్రియః పుత్ర మాతరం పశ్య ధార్మికీం |
కిం చ నాలింగసే పుత్ర సుకుమార వచో వద || 2.64.31 ||

కస్య వా పరరాత్రేఽహం శ్రోష్యామి హృదయంగమం |
అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వాన్యద్ విశేషతః || 2.64.32 ||

కో మాం సంధ్యాముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః |
శ్లాఘయిష్యత్యుపాసీనః పుత్రశోకభర్యాదితం || 2.64.33 ||

కందమూలఫలం హృత్వా యో మాం ప్రియమివాతిథిం |
భోజయిష్యత్యకర్మణ్యమప్రగ్రహమనాయకం || 2.64.34 ||

ఇమామంధాం చ వృద్ధాం చ మాతరం తే తపస్వినీం |
కథం పుత్ర భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్ధినీం || 2.64.35 ||

తిష్ఠ మా మా గమః పుత్ర యమస్య సదనం ప్రతి |
శ్లో మయా సహ గంతాసి జనన్యా చ సమేధితః || 2.64.36 ||

ఉభావపి చ శోకార్తావనాథౌ కృపణౌ వనే |
క్షిప్రమేవ గమిష్యావస్త్వయా హీనౌ యమక్షయం || 2.64.37 ||

తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భారతీం |
క్షమతాం ధర్మరాజో మే బిభృయాత్ పితరావయం || 2.64.38 ||

దాతుమర్హతి ధర్మాత్మా లోకపాలో మహాయశాః |
ఈదృశస్య మమాక్షయ్యామేకామభయదక్షిణాం || 2.64.39 ||

అపాపోఽసి యథా పుత్ర నిహతః పాపకర్మణా |
తేన సత్యేన గచ్ఛాశు యే లోకాస్తస్త్వయోధినాం || 2.64.40 ||

యాం హి శూరా గతిం యాంతి సంగ్రామేష్వనివర్తినః |
హతాస్త్యభిముఖాః పుత్ర గతిం తాం పరమాం వ్రజ || 2.64.41 ||

యాం గతిం సగరః శైబ్యో దిలీపో జనమేజయః |
నహలపో ధుంధుమారశ్చ ప్రాప్తాస్తాం గచ్ఛ పుత్రక || 2.64.42 ||

యా గతిః సర్వభూతానాం స్వాధ్యాయాత్ తపసశ్చ యా |
భూమిదస్యాహితాగ్నేశ్చ ఏకపత్నీవ్రతస్య చ || 2.64.43 ||

గోసహస్రప్రదాత్య్రాణాం గురుసేవాభృతామపి |
దేహన్యాసకృతాం యా చ తాం గతిం గచ్ఛ పుత్రక || 2.64.44 ||

న హి త్వస్మిన్ కులే జాతో గచ్ఛత్యకుశలాం గతిం |
స తు యాస్యతి యేన త్వం నిహతో మమ బాంధవః || 2.64.45 ||

ఏవం స కృపణం తత్ర పర్యదేవయతాసకృత్ |
తతోఽస్మై కర్తుముదకం వ్రవృత్తః సహ భార్యయా || 2.64.46 ||

స తు దివ్యేన రూపేణ మునిపుత్రః స్వకర్మభిః |
స్వర్గమధ్యారుహాత్ క్షిప్రం శక్రేణ సహ ధర్మవిత్ || 2.64.47 ||

ఆబభాషే చ తో వృద్ధౌ శక్రేణ సహ తాపసః |
ఆశ్వస్య చ ముహూర్తం తు పితరం వాక్యమబ్రవీత్ || 2.64.48 ||

స్థానమస్మి మహాత్ ప్రాప్తో భవతోః పరిచారణాత్ |
భవంతావపి చ క్షిప్రం మమ మూలముపైష్యథః || 2.64.49 ||

ఏవముక్త్యా తు దివ్యేన విమానేన వపుష్మతా |
ఆరురోహ దివం క్షిప్రం మునిపుత్రో జితేంద్రియః || 2.64.50 ||

స కృత్వాఢోదకం తూర్ణం తాపసః సహ భార్యయా |
మామువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితం || 2.64.51 ||

అద్వైవ జహి మాం రాజన్ మరణే నాస్తి మే వ్యథా |
యః శరేణైకపుత్రం మాం త్వమకార్షీరపుత్రకం || 2.64.52 ||

త్వయాపి చ యదజ్ఞానాన్నిహతో మే స బాలకః |
తేన త్వామపి శస్వేఽహం సుదుఃఖమతిదారుణం || 2.64.53 ||

పుత్రవ్యసనజం దుఃఖం యదేతన్మమ సాంప్రతం |
ఏవం త్వం పుత్రశోకేన రాజన్ కాలం కరిష్యసి || 2.64.54 ||

అజ్ఞానాత్తు హతో యస్మాత్ క్షత్రియేణ త్వయా మునిః |
తస్మాత్ త్వాం నావిశత్యాశు బ్రహ్మహత్యా నరాధిప || 2.64.55 ||

త్వామప్యేతాదృశో భావః క్షిప్రమేవ గమిష్యతి |
జీవితాంతకరో ఘోరో దాతారమివ దక్షిణాం || 2.64.56 ||

ఏవం శాపం మయి న్యస్య విలప్య కరుణం బహు |
చితామారోప్య దేహం తన్మిథునం స్వర్గమభ్యయాత్ || 2.64.57 ||

తదేతచ్ఛింతయానేన స్మృతం పాపం మయా స్వయం |
తదా బాల్యాత్ కృతం దేవి శబ్దవేధ్యనుకర్షిణా || 2.64.58 ||

తస్యాయం కర్మణో దేవి విపాకః సముపస్థితః |
అపద్వైః సహ సంభుక్తే వ్యాధిరన్నరసే యథా || 2.64.59 ||

తస్మాన్మామాగతం భద్రే తస్యోదారస్య తద్ వచః |
ఇత్యుక్త్వా స రుదంస్తస్తో భార్యామాహ తు భూమిపః || 2.64.60 ||

యదహం పుత్రశోకేన సంత్యజిష్యామి జీవితం |
చక్షుర్భ్యాం త్వాం న పశ్యామి కౌసల్యే త్వం హి మాం స్పృశ || 2.64.61 ||

యమక్షయమనుప్రాప్తా ద్రక్ష్యంతి నహి మానవాః |
యది మాం సంస్పృశేద్ రామః సకృదన్వారభేత వా || 2.64.62 ||

ధనం వా యౌవరాజ్యం వా జీవేయమితి మే మతిః |
న తన్నే సదృశం దేవి యన్మయా రాఘవే కృతం || 2.64.63 ||

సదృశం తత్తు తస్యైవ యదనేన కృతం మయి |
దుర్వృత్తమపి కః పుత్రం త్యజేద్ భువి విచక్షణః || 2.64.64 ||

కశ్చ ప్రవ్రాజ్యమానో వా నాసూయేత్ పితరం సుతః |
చక్షుషా త్వాం న పశ్యామి స్మృతిర్మమ విలుప్యతే || 2.64.65 ||

దూతా వైవస్వతస్యైతే కౌసల్యే త్వరయంతి మాం |
అతస్తు కిం దుఃఖతరం యదహం జీవితక్షయే || 2.64.66 ||

నహి పశ్యామి ధర్మజ్ఞం రామం సత్యపరాక్రమం |
తస్యాదర్శనజః శోకః సుతస్యాప్రతికర్మణః || 2.64.67 ||

ఉచ్ఛోషయతి వై ప్రాణాన్ వారి స్తోకమివాతపః |
న తే మనుష్యా దేవాస్తే యే చారుశుభకుండలం || 2.64.68 ||

ముఖం ద్రక్ష్యంతి రామస్య వర్షే పంచదశే పునః |
పద్మపత్రేక్షణం సుభ్రు సుదంష్ట్రం చారునాసికం || 2.64.69 ||

ధన్యా ద్రక్ష్యంతి రామస్య తారాధిపసమం ముఖం |
సదృశం శారదస్యేందోః పుల్లస్య కమలస్య చ || 2.64.70 ||

సుగంధి మమ రామస్య ధన్యా ద్రక్ష్యంతి యే ముఖం |
నివృత్తవనవాసం తమయోధ్యాం పునరాగతం || 2.64.71 ||

ద్రక్ష్యంతి సుఖినో రామం శుక్రం మార్గగతం యథా |
కౌసల్యే చిత్తమోహేన హృదయం సీదతేతరాం || 2.64.72 ||

వేదయే న చ సంయుక్తాఞ్శ్చబ్ధస్పర్శరసానహం ।
 చిత్తనాశాద్ విపద్యంతే సర్వాణ్యేవేంద్రియాణి హి ।
 క్షీణస్నేహస్య దీపస్య సంరక్తా రశ్మయో యథా ॥ 2.64.73 ॥

అయమాత్మభవః శోకో మామనాథమచేతనం ।
 సంసాధయతి వేగేన యథా కూలం నదీరయః ॥ 2.64.74 ॥

హా రాఘవ మహాబాహో హా మమాయాసనాశన ।
 హా పితృప్రియ మే నాథ హా మమాసి గతః సుత ॥ 2.64.75 ॥

హా కౌసల్యే న పశ్యామి హా సుమిత్రే తపస్విని ।
 హా నృశంసే మమామిత్రే కైకేయి కులపాంసని ॥ 2.64.76 ॥

ఇతి మాతుశ్చ రామస్య సుమిత్రాయాశ్చ సన్నిధౌ ।
 రాజా దశరథః శోచంజీవితాంతముపాగమత్ ॥ 2.64.77 ॥

తథా తు దీనః కథయన్ నరాధిపః
 ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాతురః ।
 గతేఽర్ధరాత్రే భృశదుఃఖపీడిత -
 స్తదా జహౌ ప్రాణముదారదర్శనః ॥ 2.64.78 ॥

॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకీయే ఆదికావ్యే
 అయోధ్యాకాండే చతుఃషష్ఠితమః సర్గః ॥